

DOPRINOS IVE PILARA KRITIČKO-TEORIJSKIM PITANJIMA KNJIŽEVNOSTI

STJEPAN BLAŽANOVIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK: 886.2.09 PILAR, I.
Stručni članak
Professional paper

Primljeno : 1999-06-20
Received

Ivo Pilar (1874. -1933.) napisao je više zapaženih priloga iz područja znanosti o književnosti, baveći se kritičko - teorijskim pitanjima književnosti i umjetničkoga stvaranja. Hrvatska javnost ga ipak poznaje samo po geopolitičkim i povijesnim djelima. Njegova književno-znanstvena djela ostala su zaboravljena u hrvatskoj znanosti o književnosti, ali taj zaborav nije rezultat presude povijesti književnosti, nego političke nepodobnosti u vrijeme prosrpskih režima. Iako on nije izgradio prepoznatljivu teorijsku koncepciju, koja bi ga ustabilila među kritičare hrvatske moderne, Pilarovi prilozi zaslužuju našu pažnju. Pilar je mnoga učenja o književnosti i umjetnosti uopće osvježio novim, vlastitim spoznajama. Mjesta objavljivanja (Zagreb - Sarajevo - Zagreb), zanimljiva tematika, estetska mjerila (prožimanje likovne i književne umjetnosti), svjedoče o nezaobilaznosti Pilarovih priloga za svestraniju sintezu hrvatske teorije i povijesti književnosti na jedinstvenom hrvatskom kulturnom prostoru. Kao predstavnik starijih, Franjo Marković je energično napao najviše prvoga od trojice "mladih": Pilar, Dežman i Gjalski. Iako je Marković pokušao omalovažiti Pilarovo djelo "Secesija", ipak mu je dao veliki značaj. Nizom članaka: u zagrebačkom *Viencu* "Secesija, studija o modernoj umjetnosti" (1898.), sarajevskoj, Kranjčevićевой *Nadi* "Zagrebački literarni pokret" (1903.) i *Napretku* "Kako su nastala Zapamćenja" (1930.), Pilar se u teorijskom smislu predstavio kao prenositelj i promicatelj moderne umjetnosti od Berlina i Beča do Zagreba i Sarajeva. Ono za što se Pilar zalagao teorijski, na tim relacijama, praktično je ostvario Silvije Strahimir Kranjčević. U svoje analize Pilar je pokušao unijeti estetska mjerila. Barac je bio svjestan Pilarova doprinosa hrvatskoj literaturi, pa nas je, predstavljajući Franju Markovića i njegov napad na mlade, izravno upoznao i s djelom Ive Pilara. Iz vremenskoga raspona objavljivanja književno-znanstvenih priloga vidi se Pilarovo ozbiljno zanimanje za problematiku književnosti. To nije

bio njegov mladenački hir, nego sustavno bavljenje kritičko-teorijskim pitanjima u rasponu od 24. do 56. godine života.

Ime Ive Pilara ne nalazimo ni u jednom značajnijem priručniku znanosti o književnosti. U leksikonima mu odaju priznanje za razvitak sociologije, politologije i povijesti, ali o doprinosu znanosti o književnosti nema ni riječi. U svrhu svestranijega osvjetljavanja života i djelovanja Ive Pilara potrebno je osvrnuti se i na njegove priloge iz područja teorije i povijesti književnosti. Neovisno o znanstvenim dometima, njegovi prilozima otkrivaju zanimljivu dimenziju Pilarove osobnosti. Iz njih su vidljive njegove težnje i ambicije. Pilarovi radovi iz područja znanosti o književnosti ujedno upotpunjuju našu spoznaju i o njegovim cjelokupnim aktivnostima, po kojima se ugradio u temelje hrvatske kulture.¹

Svojim prilozima u književnim časopisima: *Viencu*, *Nadi* i *Napretku*, kao i književnim rubrikama drugih listova, Pilar je ostvario solidan doprinos hrvatskoj kulturi i umjetnosti.² Osobito se to odnosi na razdoblje hrvatske moderne, u kojoj je upravo on prednjačio među mladom generacijom hrvatskih teoretičara i književnika.

I

Svoja ćemo razmatranja ograničiti na njegove najznačajnije znanstveno-književne radove, u nadi da će nam oni biti dostatni, da pokažemo da je dr. sc. Ivo Pilar zavrijedio svoje mjesto u povijesti hrvatske znanosti o književnosti. Nadalje, on je svojim djelom pokazao i dokazao da su Hrvati, unatoč vjekovne rascjepkanosti i života u različitim državama i pod različitim vladarima, imali osjećaj zajedničke kulturne i nacionalne pripadnosti. Težili su zajedničkom jeziku, jedinstvenoj književnosti, a konačno i za jedinstvenom hrvatskom državom. Aktualnost njegovih ideja vidljiva je i danas.³ Daklem, nakana nam je da pokušamo Ivu Pilara ustabiliti u niz hrvatskih teoretičara i povjesničara književnosti, jer njegova književno-znanstvena djela to zavrđuju.

Poslije pjesama u prozi, Pilar je u *Viencu* objavio svoju raspravu o "Secesiji". Bila je to reakcija "mladih" na Kuhačevu brošuru: *Anarhija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti*. Pilarov odgovor je imao snažan učinak. Isti tekst je objavio i u obliku knjige. Kao vrijednoga protivnika u književnoj kritici, smatrali su ga i njegovi suvremenici, kao što je to činio i estetičar Franjo Marković.⁴

¹ Većina priručnika dr. sc. Ivu Pilara obilježava kao geopolitičara i publicistu, koji se zalagao za ujedinjenje hrvatskih krajeva u posebnu političku jedinicu u okviru Austro-ugarske monarhije, a kasnije, kada to nije bilo aktualno, zalagao se za federalističko uređenje Jugoslavije.

² U "Bibliografiji rasprava, članaka i književnih radova" posvećenih znanosti o književnosti, u 2. svezku na str. 248. nalazimo pet bibliografskih jedinica (37714-37718) potpisanih od Ive Pilara. Osim ovih "priznatih" priloga iz područja znanosti o književnosti, više desetaka njegovih priloga iz oblasti hrvatske kulture i umjetnosti tematski se odnose i na književnu kritiku, teoriju književnosti, povijest književnosti, usporednu književnost te na prevodilaštvo.

³ To dokazuju i brojni pretisci njegovih djela.

⁴ Marković Franjo (1845. -1914.), književnik i estetičar, sljedbenik Herbertove estetike. Napisao je značajno djelo *Razvoj i sustav općene estetike*. Predstavljao je veliki književno-

U prvoj knjizi *Hrvatska književna kritika (od Vraza do Markovića)*, koju je priredio Antun Barac, a izdala Matica hrvatska 1950. godine, zadnje je poglavlje posvećeno Franji Markoviću. Među njegova četiri najznačajnija teksta, uvršteno je i Markovićevo *Predavanje na izložbi Društva hrvatskih umjetnika*.⁵

Promičući svoju ideju "veličine malenih", izborom upravo ovoga teksta u mnoštvu Markovićevih djela, Barac je na neizravan način ukazao i na Ivu Pilara. Iako u tekstu autor napada promicatelje europskih modernističkih ideja, ipak im je morao odati određeno priznanje. Za nas je ovaj tekst utoliko važniji, što on spada u red rijetkih napisa o književno - literarnoj aktivnosti Ive Pilara.

Predavanje je održano 12. veljače 1899. u kome se on obara na "mlade". Sukob "starih" i "mladih" poznat nam je iz mnoštva literature napisane na tu temu, ali ni u jednom članku nismo pronašli tako visokopozicioniranoga Ivu Pilara. Franjo Marković ga stavlja kao prvoga u skupinu trojice naistaknutijih teoretičara: Pilar, Dežman i Gjalski. "I dok su se Dežman i Gjalski održali u svijetu znanosti o književnosti, Pilar je zbog svojih političkih aktivnosti do današnjih dana ostao nepravedno zapostavljen. Koliko je pažnje Marković posvetio dvadesetpetogodišnjem Pilaru vidljivo je iz citata:

G. Pilar ("*Secesija*", "studija", otisak iz *Vijenca* br. 35-39. g. 1898.) piše: "*Secesija je borba proti školama*" (razumije se: proti određenim pravcima umjetničkim) "uopće, i borba proti školama dosadanje umjetnosti". U istom duhu piše i g. dr. Dežman (u I. sves. *Salona hrv. umj.*): *Moderni umjetnik ne pripada ni jednoj školi; on ima samo svojom dušom živjeti. Nama nije do toga, da donesemo ovamo posuđene ideje kojega modernoga pisca, nama je do toga, da izvjestimo sebi pravo misliti svojom glavom, makar i zlo, izraziti svoje osjećaje i svoje nazore o svem, makar su i krivi*". Kad bi g. dr. Pilar ili g. dr. Dežman bili prvi izrekli ona nova načela za umjetnost, ja bih razumio njihovu tvrdnju, da su proti svojoj školi umjetničkoj, i da hoće sebi izvjestiti pravo da misle svojom glavom. Ali ja sam se uvjerio, i svatko se može uvjeriti, da oni ponavljaju riječi i misli izrečene prije njih od njemačkih pisaca u Beču i drugdje; dakle oni prihvaćaju misli, koje su tuđe glave smislile, oni prihvaćaju nauku, t. j. teorijsku školu tuđu. Oni bi mogli reći sam ovako: "mi novu nauku, makar je tuđa, od tuđih glava smišljena, prihvaćamo, jer smo se uvjerali, da je osnovana". Dakle one riječi g. dr. Dežmana: "nama nije do toga, da donesemo ovamo posuđene ideje kojega modernoga pisca", puki su govornički nakit...⁷

kritički autoritet svoga vremena. Stoga ga i Barac smatra međašem u književnoj kritici, pa jedno čitavo razdoblje ograničava njegovim imenom: *Od Vraza do Markovića*. Bavio se i književnošću. Najznačajnije mu je djelo *Dom i svijet*.

⁵ Barac je u svoju knjigu u nakani da Markovića prikaže u pravom svjetlu odabrao ove priloge: *Maksim Crnojević* (str. 213-222), *Poturica* (222-229) i *Predavanje na izložbi Društva hrvatskih umjetnika* (261-277).

⁶ U uvodnom dijelu svoga "govora" Marković opširno govori o stručnjacima na polju poctike, estetike i glazbene teorije. Nastoji ukazati na ozbiljnost problematike i na odgovornost pojedinih stručnjaka kod iznošenja svojih stavova. Upravo taj akademski uvod priskrbio mu je nadimak "akademskoga romantičara". Navodeći raspravu na pitanje umjetničke slobode stvaranja, on uzvikom "Oho" ističe prosvjede mladih književnih kritičara, koji nastoje osloboditi umjetnika od svih stega.

⁷ Koliko su mladi donijeli iz svijeta preuzete ideje, a koliko su ih sami osmislili i oplemenili, teško je reći. Ni oni sami nisu bili jedinstveni u pokretu moderne. "Praška grupa"

Usmjeravajuću oštricu protiv prvoga od trojice predstavnika književnih teoretičara moderne, osim tendencioznog stava, uvredljivih tonova, izrekao je i niz nepobitnih istina u koje smo se i sami uvjerali. Tako se njegova opaska o Pilarovim pretjeranim tvrdnjama može tumačiti njegovim temperamentom i mladenačkim zanosom, o čemu Marković govori:

Pretjerane tvrdnje, ne nikle iz duljega studija - koji je potreban kod tako zamašnih pitanja - nego iz nagla zanosa za novotu, za modu, odavaju svoju neosnovanost međusobnom protuslovnošću.

Iako je Marković o Pilaru prosuđivao tek na osnovu njegova prvoga značajnijega teksta, koji naziva "studijom", objavljenoga u pet brojeva "Vienca", te opetovanoga u posebnom otisku u obliku knjige, ukazao je na njegov značaj u tom vremenu. Kao prvi hrvatski estetičar, Marković je pažljivo analizirao Pilarov tekst, a zatim donosio principijelne procjene.

Druga se skupina okupila u Beču oko lista "Mladost" 1898. Pod utjecajem bečke i Münchenske secesije, bili su znatno radikalniji u iznošenju svojih programa (Dežman, Livadić...).

Moglo bi se reći da se oblikovala i treća, pariška skupina na čijem je čelu bio A. G. Matoš.

Vidljivo je to i iz sljedećeg teksta:

"secesija propovijeda u umjetničkom svijetu evanđelje apsolutne (neograničene) slobode stvaranja". Na istoj strani (26) nekoliko redaka niže, tvrdi isti pisac apsolutnu neslobodu u umjetničkom stvaranju, pišući ovako: Umjetnik ima pravo prikazivati sve, što osjeća, jer ono, što on osjeća, on mora osjećati, kano zrcalo što mora odrazivati slike svih predmeta, što mu ih donose zraka svijetla. I zato, jer njegovo osjećanje mora takovo biti, zato je ono dobro, i zato ima umjetnik pravo da ga prikazuje. Ovako ovdje pisac prihvaća takozvani skrajni determinizam, po kojem dakako prestaje svaka odgovornost pojedinčeva za ono, što čini, prestaje razlika među dobrim i zlim, lijepim i ružnim. Tomu je nužni posljedak ovaj: umjetnik je ograđen proti svakoj kritici općinstava i estetičara, jer pošto umjetnik mora onako i ono prikazivati, kako prikazuje i što prikazuje, to je bezrazložno ikakovo prigovaranje, ali i ikakovo povlađivanje općinstva ili estetičara umjetnikovu stvoru, pak samo u toj apsolutnoj neslobodi općinstva i stručne kritike prema umjetniku stoji umjetnikova apsolutna sloboda. Mogu li, smiju li takav svoj položaj prema umjetniku prihvatiti općinstvo i estetična kritika? Može li, smije li umjetnik zahtijevati takav potpuno iznimni, nadljudski položaj? Što bi onda vrijedilo povlađivanje općinstva umjetnikovu djelu? Ta onda je općinstvo neizmjenjnim razmakom rastavljeno od umjetnika.

Marković osuđuje Pilara ne samo zato što on pokušava umjetnika ograditi od utjecaja općinstva i "estetičke kritike", nego mu pokušava pripisati i zanemarivanje cjelokupnog umjetničkog stvaralaštva "prije sadanjih sesionista".

---

je svoje ideje oblikovala oko časopisa "Hrvatska misao", inspirirana političkim idejama svoga profesora Masaryka (1850. -1937.). Zalagali su se za socijalni realizam, a jedan od njihovih ideologa je bio Milan Šarić. Po dolasku u domovinu iz ove grupe se afirmirao Milan Marjanović (1879. -1955.). On zauzima istaknuto mjesto u pokretu Mladih u hrvatskoj moderni.

Suprotno od toga možemo zaključiti iz istoga citata koga je u prilog svoje tvrdnje odabrao Marković:

Jer on veli (str 12): Danas je secesija ratna strana: ona pobija dosadanju umjetnost, navješćuje joj razor, nemilosrdnu borbu na život i smrt...

"Nemilosrdna borba s nekim ili nečim, niukom slučaju nije zanemarivanje, pa ni negiranje, nego priznavanje pojave koju treba pobijediti." Osjetivši da slušatelj je u potpunosti uvjeren u svoju tvrdnju, Marković nastavlja mirnijim tonom, bez dokaza, uvjeriti puk u svoje iskaze:

Što da kažem o takovim - recimo pretjeranim riječima? Nisu one piscu samo izmackle, nego i češće kaže isto, ako i na razne načine.

Vješto izdvajajući rečenice iz njihova konteksta, Marković uspijeva prividno dokazati protivnikovu isključivost:

Na strani 16. kaže g. pisac: Nakon starih Grka, na koje se svađa naša umjetnost, čitava 22 stoljeća napora i ljudskoga rada, intenzivnoga rada milijuna individua, sve je to prošlo uzalud, umjetnost se nije maknula s mjesta. Znalac povijesti umjetnosti i estetike snebiva se, i pita se: umotvori Rafaela, Tiziana, Murilla etc. , zar da su bili uzalud, ne pokazujući ni koraka napretka prema starim Grcima?

Svjestan činjenice da Pilar time nije htio reći to što se čini da je rečeno, Marković priznaje da "sam pisac nekoliko redaka niže" kaže nešto drugo, ali i to pokušava prikazati piščevom proturječnošću, tj. on tvrdi da Pilar "poriče onu svoju tvrdnju": *Renesansa je (grčki) kult ljudskoga tijela prenijela u slikarstvo, te krasnim formama, koje je naučila, prikazivala veliku ideju tadanjega vremena, ideju kršćansko-religioznu. Mi još danas stojimo porženi diveći se i poklanjajući se veličini religioznoga zanosa, koja je stvorila Rafaelove i Tizianove Madone, Michelangelova Mojsija i Murillovo Uzašašće. A da je to napredak, da to sve nije prošlo uzalud, to se razabire iz načelne tvrdnje g. pisca na str. 27. , gdje veli: treća zapovijest secesije je, da se umjetnost ima obogatiti u sadržaju, t. j. moderna umjetnost mora postati nosilac ideja. Ali opet na strani 21. čitamo onakvu osudu umjetnosti prošlih vjekova, kadno pisac veli: Čemu je ljudstvo toliko stoljeća badava radilo o napretku, čemu su međutim legije slikara mazale platno, kad nismo ni za milimetar napredovali? Radilo se bez misli, bez cilja.*

Marković se poziva na analize mnogih umjetnina koje su vrsni europski stručnjaci i estetičari uvelike pohvalili i tvrdi da to nisu bila djela bez misli i cilja, kao što to nisu ni djela koja se pohranjuju u riznice umjetnosti. U daljnjem dijelu Pilarove studije Marković vidi i njegovu osudu filozofije ranijih razdoblja:

Još u početku ovoga stoljeća bili su za religioznu filozofiju, etiku i praktični moral, alfa i omega Grci: Platon, Aristotel i Protagora. (Nije tako). Danas mi znamo, da pretežni dio njihovih filozofijskih misli nije nego razvodnjena filozofija indijska, egipatska, perzijska. (Nije tako). Mi ju (t. j. filozofiju) crpimo na vrelu, mi moderni ljudi studiramo budhističke knjige Vede, sveti Zend, čitave biblioteke klinova pisma, sačuvane u opekama, a ne grčko spekulativno gombanje misli.

Umjesto pohvala mlađemu kolegi, što je među prvima u Hrvatskoj iskazao svoje mnijenje o odnosu grčke i istočne filozofije, Marković osporava Pilaru svaki iskaz. On se osvrće i na Pilarove "govore o filozofiji beletristike" temeljnih djela, pokušavajući mu pripisati iskaz koji Pilar nigdje nije napisao ni rekao. Za tu *hraniteljku duha ljudskoga zar da su pusta naklapanja?* Ipak Marković nije uspio naći ni jedan citat za takovo podmetanje.

Da bismo ukazali na nepravednu zapostavljenost Ive Pilara u književno-znanstvenoj literaturi i ukazali na njegov značaj u svome vremenu, ponovo ćemo se poslužiti iskazima, njemu nesklonoga, Franje Markovića:

Gospodin Pilar u isti red stavlja s Platonom i Aristotelom - pred kojim dosad stručni svijet kapu skida - Protagoru, ter i njega s njima osuđuje, a taj Protagora, sofista grčki, bijaše gotovo jedne misli sa sadanjim g. Pilarom: (podcrtao S. B.), jer učaše da je čovjek, i to pojedini čovjek, mjerilo svih stvari, a tim je Protagora izrekao načelo "apsolutnoga subjektivizma", koje načelo primjenjuje, po izjavama g. Pilara, nauka secesionizma na umjetnika samoga.

Ako je čuveni estetičar Franjo Marković, po bilo čemu, a osobito po mislima izjednačio Pilara s grčkim filozofom Protagorom, sigurno je njegovo polustoljetno prešućivanje bilo neopravdano. Svojim iskazom Marković je Pilara učinio nezaobilaznim teoretičarom hrvatske moderne, zbog čega se njegovo ime moralo naći i u 71. knjizi Pet stoljeća, objavljene pod nazivom "Hrvatska moderna", u kojoj Ivo Pilar nije ni spomenut, kao da nije ni postojao.⁸ Ostala dvojica iz obilježene Markovićeve "trojke", Dežman i Gjalski, dobili su zasluženi spomen.

Završavajući opširno poglavlje svoga napisanoga govora, Marković je naglasio: *U pretjeranome i pače posve neosnovanima, a često međusobom protuslovnim izrekama g. Pilara vidi se, kojim li plodom rodi borba proti školi, razumije se ovdje, proti školi teorije, proti škole znanosti. Ali jamačno će i borba proti školama umjetnosti, borba onakova, kako ju zastupa g. Pilar, biti štetna bar kod nas, prema našim današnjim prilikama. Dok gotovo sav naš narod vapi "dajte nam škole, škole, škole!", a razumije tuj i škole umjetnosti, nekoliko mladih naših pisaca započinu kod nas borbu proti školama umjetnosti, tj. proti školski njegovanim smjerovima umjetnosti, a započinu tu borbu kod nas zato, jer vidi, da to čine stotine ili tisuće tako zvanih secesionista u Beču, Monakovu, Berlinu, Parizu.*

Marković je bio uvjeren da i Pilar kao i Dežman želi da: *pobije nas starije književnike...*⁹

Iako se ne slažemo s Markovićevom valorizacijom Pilarove estetske misli, pružili smo joj prilično prostora. Time smo ukazali na izazovnost Pilarovih pogleda na umjetnost, koje su mogli iskoristiti barem književni povjesničari i

⁸ Knjigu je priredio prof. dr. Miroslav Šicel 1975. godine. U uvodnom članku ne spominje Ivu Pilara. Među desetak predstavnika hrvatske moderne Šicel je uvrstio ove: Milivoj Dežman Ivanov (str. 29-69), Milan Šarić (str. 69-93), Petar Skok Mikov (str. 93-127), Ivan Krnić (str. 127-169), Branimir Livadić (str. 169-199) Milan Marjanović (str. 199-349). Od književnih povjesničara Šicel je uvrstio Antu Petrovića, Branka Vodnika i Dragutina Prohasku.

⁹ Ovo "pobije" ne treba smatrati u fizičkom, nego u duhovnom smislu.

spomenuti Pilara u nevelikom broju hrvatskih mislitelja na prelazu iz 19. u 20. stoljeće.

II

Pilara nisu obeshrabrile riječi književno- kritičkog autoriteta, nego je i dalje nastavio izgrađivati svoje književno-teorijske misli. Zapaženiji prilog o Francu Prešernu objavio je u sarajevskoj, Kranjčevićевой "Nadi" 1901. godine.¹⁰

Bio je to članak posvećen stogodišnjici rođenja slavnoga pjesnika, koji je poput sunca u njegovoj domovini izlazio sporo, ali kada je zasjao, zasjao je punim sjajem i zagrijao srca svih ljubitelja književnosti.

Dvije godine kasnije Pilar je u "Nadi" objavio opsežnu studiju o "Zagrebačkom literarnom pokretu".¹¹

Iako kritizira duhovno stanje u Zagrebu, Pilar piše o hrvatskoj moderni kao pokretu koji je obuhvatio sve mlade hrvatske umjetnike. Iznoseći estetska mjerila secesije kao i svoje poglede na umjetničko stvaranje, Pilar je postao prenositelj umjetničkih dostignuća od Beča preko Zagreba do Sarajeva. Elaborirajući sukob Starih i Mladih otkrio je čitateljima kompleksnost toga pitanja. On je gotovo proročanski još u prvim tekstovima u "Viencu" najavio pobjedu novih modernih ideja.¹²

Stoga ovaj tekst možemo smatrati oblikom sinegdohe njegove sveukupne literarne publicistike.

Godine 1924. u *Obzoru* piše Pilar o romanu svoga supatnika Milana Šufflaya (1879. -1931.), pod naslovom: *Jedan zaboravljeni historijski roman: Alba Limi: Kostadin Balšić*. Zanimljivo je da je roman izašao iz tiska 1920. godine, a njegov prikaz Pilar objavljuje tek četiri godine kasnije. Iako je Šufflay objavio ovaj roman pod pseudonimom, Pilar ni jednom riječi ne nagovještava da mu je ime autora poznato. Za njega ipak tvrdi da je: *albanolog i to ga je vjerovatno predisponiralo, da nam prikaže albanski milieu, koji nam je geografski toli bliz, ali našem shvaćanju toli dalek i tudj*.

Pilar ne ostaje na površinskim zahvatima, nego duboko ponire u strukturu i kompoziciju romana naglašavajući njegove dobre i loše osobine:

Jaka strana romana, da je pisac umio tragiku Kostadinovu prikazati zaista velikom i da je tragički zaplet lijepo i istinski prikazan, sa toliko očevidne i kauzalne nužde, sa toliko historijski i etnološki ispravnih motiva, da je čovjek uvjeren, ali i duboko dirnut tom tragikom.

Iznalazeći mnoštvo uspjelih scena, Pilar čak tvrdi da je ovaj roman: *naš najbolji historički roman poslije Šenoe*.

U tom je sudu iskazao svoju pristranost prema djelu i autoru.

¹⁰ *Nada*, 7/1901, I, 3-4. O stogodišnjici rođenja dra Franceta Prešerna .

¹¹ *Nada* , 9/1903, 16, 214-216; 17, 230-231; 18, 245-246; 19, 360-261 ; 20, 273-275; 21, 286-287.

¹² Treba spomenuti da se Pilar u javnosti pojavio sa dvije pjesme u prozi. Bili su to tipično modernistički uraci, ali on nije bio zadovoljan njima, pa se od književnog stvaralaštva okrenuo teorijskom promišljanju umjetničkih djela.

Godine 1924. na istoj strani novina "Hrvat" objavljeni su tekstovi Miroslava Krležje i Ive Pilara. Bio je to Pilarov prikaz knjige "Širom svijeta gledano i vidjeno" profesora V. Kriškovića.¹³

Svaki prikaz knjige Pilar je koristio da iznese svoje poglede na vrijeme i okolnosti u kojima se knjiga pojavljuje: *naše današnje doba, koje svojom jasno vidljivom antiintelektualističkom notom nije sklono ni refleksiji ni lijepoj knjizi u opće.*

Radi se o knjizi eseja za koje Pilar već na početku članka tvrdi: *zato ovo djelo znači nedvojbeno dragocijeno obogaćenje naše literature, koja doista dobrim esejima nije prebogata.*

Od sedam eseja, njih dva se odnose na Božić i Uskrs, dok ostali govore o engleskoj literaturi: *Shakespeare i Bacon, Engleska i francuska revolucija, Robert Walpole, Theckeray.*

Pilar ne ostaje samo na izvanjskim pogledima na djelo V Kriškovića. On pažljivo analizira jezik i stil i zaključuje:

U njegovim izvanredno bujnom i sočnom stilu vidimo sve odlike hrvatske moderne, dapače najmodernije, na jedan otmjen način harmonizirane u jednu ličnu notu, koja je njegova, ali kroz koju odzvanjaju i zamjetljivi su svi naši najbolji stilisti zadnjih 20-30 godina, Matoš, Vidrić, Vilović, Begović e tutti quanti.

Pilar kod autora nikada ne zaboravlja naglasiti: *snažnu hrvatsku patriotsku notu, koja toliko diskretno, koliko snažno izbija iz knjige Dr. Kriškovića i dokazuje, da se pisac, gdje god u svijetu mislima boravio, vazda se vraća na svoju ljubljenu hrvatsku grud, na muke i patnje svojih hrvatskih ljudi i supaćenika...*

Časopis sarajevskoga Hrvatskog kulturnog društva "Napredak" u povodu 25. godišnjice smrti fra Grge Martića (1822. -1905.) posvetio je više članaka tom slavnom pjesniku. Tako je u dvobroju 9/10 od 1930. godine objavljen Pilarov tekst *Zapamćenja fra Grge Martića - Prilog povijesti hrvatske književnosti.*

Pilarov prilog nije ostao nezapažen. Na njega se u *Franjevačkom vjesniku* osvrnuo fra Gavro Gavrančić.¹⁴

III

U novoizišloj knjizi *Književnost u čistilištu* Dubravko Jelčić posvećuje jedno poglavlje Ivi Pilaru. Pod naslovom: *Ivo Pilar, "Glas vapijućeg u pustinji"*, autor za Pilara kaže: *... vrsni intelektualac koji se okušao uza sve to i na literarnom polju...*

Nadalje Jelčić piše o Ivi Pilaru kao vrsnom geopolitičaru, ali ne zaboravlja ni njegove priloga iz znanosti o književnosti:

Pribrojimo li tome i njegove literarno-teorijske studije u zagrebačkom "Viencu" (o secesiji) i u sarajevskoj, Kranjčevićевой "Nadi" (o zagrebačkom

¹³ *Hrvat*, 6/1924, 1435, 3. "Širom svijeta gledano i vidjeno" V. Krišković.

¹⁴ *Franjevački vjesnik*, 38/1931. , I, 10-21. Gavro (fra Grgo? o. a.) Gavrančić: Osvrt na tvrdnje dr. I. Pilara o postanku Martića Zapamćenja. (Odgovor na članak: Ivan Pilar, kako su nastala Zapamćenja fra Grge Martića. *Napredak*, 1930. , br. 9/10. Gavranović je 1930. g u *Franjevačkom vjesniku* pisao: "Zapamćenja fra Grge Martića od fra Mirka Šestića, u kome opisuje netiskani dio djela M. Šestića, koji je nadopuna Koharevićeva djela: *Zapamćenja fra Grge Martića.*"

literarnom pokretu na prijelazu stoljeća), jasno je odmah, da govorimo o svestranom, iznimno darovitom intelektualcu, koji ni o jednoj temi ne raspravlja uskogrudno ili jednostrano. Širini pogleda kojima je opservirao svoje teme pridonosilo je temeljito poznavanje problema kojim se bavi, a nesumljiva literarna darovitost davala je čitkost i svježinu njegovim rečenicama.

Ovaj Jelčićev prilog u najnovijoj knjizi doživljavamo kao najavu novoga vremena u kome će se o Pilaru moći slobodno i argumentirano govoriti, a time i ukazati na njegov značaj u vremenu hrvatske moderne i valorizirati njegovu ulogu u razvoju hrvatske književnosti uopće. Njegova ostavština je bogata neobjavljenim tekstovima, koji će nam dopuniti sliku o doprinosu Ive Pilara hrvatskoj znanosti o književnosti. Svojevrsni doprinos osvjetljavanja života i djela Ive Pilara dao je i znanstveni skup održan u Zagrebu, 28. i 29. listopada ove godine.¹⁵

Na kraju kažimo nekoliko riječi i o njegovu životu.

Rođen je 19. lipnja 1874. kao sin Brođanina, sveučilišnoga profesora i akademika Đure Pilara. Studirao je pravo u Zagrebu, Beču i Parizu, te filozofiju i nacionalnu ekonomiju. U Zagrebu je stekao i doktorat. Dvadeset godina proveo je kao advokat u Tuzli i kraće vrijeme u Sarajevu. Tu se izgradio kao vrsni poznavatelj bosansko-hercegovačkoga života. Objavio je knjigu "Svjetski rat i Hrvati", koja je izašla 1915. , a drugo izdanje 1917. godine. U Beču je 1917. objavio i knjigu: *Die sudslavische Frage und der Weltkrieg* pod pseudonimom *L. v. Sudland*. Knjiga je prevedena na hrvatski jezik tek 1943. godine. Značajna mu je i knjiga *Južnoslavensko pitanje*.

Po povrtaku u Zagreb bavio se advokatskim poslom, a uz to pisao književno-teorijske eseje.

Završio je život slično kao i Milan Šufflay. Policajsko izvješće nije osvijetlilo njegovo umorstvo. Umro je 3. rujna 1933. pored otvorenoga prozora svoje vile na Tuškancu, pod još uvijek nerazjašnjenim okolnostima. Budući da je bio otvoreni protivnik srpskoga režima, članovi obitelji su bili uvjereni da se radi o političkom umorstvu.

¹⁵ Znanstveni skup *Hrvatska u djelu Ive Pilara* održan je u organizaciji Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar u suradnji s Hrvatskim geopolitičkim društvom "Dr. Ivo Pilar".

*Stjepan Blažanović: IVO PILAR'S CONTRIBUTION TO LITERARY THEORY
AND CRITICISM*

S u m m a r y

Ivo Pilar (1874-1933) wrote several important works in which he discussed critical and theoretical aspects of literary and artistic creation. These works belong to the study of literature but the Croatian public is a lot more familiar with his geopolitical and historical writings. The reason why his works on the study of literature have been put aside for a long time does not necessarily have to do with their relevance in the Croatian literary history but with the fact that during the pro-Serbian regime they were labeled as politically incorrect. Although Pilar never developed a characteristic theoretical concept that would secure him a position among other modernist critics in Croatia, his work in this field certainly deserves our greater attention. Into the existing study of literature and art in general, Pilar introduced his own innovative ideas. Interesting choice of themes, aesthetic criteria (combining literature and visual arts) and the fact that his works were published in Zagreb and Sarajevo make Pilar's work an essential part of a more complete and more detailed synthesis of the Croatian literary theory and history on the undivided Croatian cultural territory. Franjo Marković, a member of the older generation of modernist writers, harshly criticized Pilar, the first of the three younger writers (Pilar, Dežman, Gjalski). His intention was to discredit Pilar's *Secesija*. Nevertheless, he eventually recognized its great importance. Pilar published a series of important articles: "Secesija, studija o modernoj umjetnosti" (*Vienac*, Zagreb 1898), "Zagrebački literarni pokret" (Kranjčević's *Nada*, Sarajevo 1903) and "Kako su nastala Zapamćenja" (*Napredak*). In these articles Pilar defines himself as a promoter of modern art: art which he brings from Berlin and Vienna to Zagreb and Sarajevo. Pilar's theoretical work is parallel to the creative writings of Silvije Strahimir Kranjčević. Pilar also tried to introduce aesthetic criteria into his criticism. Barac was familiar with his contribution to the Croatian literary history and writing about Marković and his attack on the young generation of modernist writers; he directly presents us the work of Ivo Pilar. The fact that Pilar wrote about the study of literature during a period of about thirty years shows that his work in this field was not just a young man's whim, but a systematic study of the phenomena he was interested in.